

POLITECHNIKA

BIAŁOSTOCKA

WYDZIAŁ

**INŻYNIERII
ZARZĄDZANIA**

KATEDRA ZARZĄDZANIA PRODUKCJĄ

Instrukcja do zajęć laboratoryjnych z przedmiotu:

Systemy pomiarowe

Kod przedmiotu: **KS04515, KN04515**

Ćwiczenie nr 2

POMIAR REZYSTANCJI

(multimetr, metoda techniczna, mostek)

O p r a c o w a ł :

dr inż. Arkadiusz Łukjaniuk

Białystok 2022

Wszystkie prawa zastrzeżone.

Wszystkie nazwy handlowe i towarów występujące w niniejszej instrukcji są znakami towarowymi zastrzeżonymi lub nazwami zastrzeżonymi odpowiednich firm odnośnych właścicieli.

Cel ćwiczenia: Studenci zapoznają się z metodami pomiaru rezystancji oraz nabywają umiejętności poprawnego wyboru metody pomiaru w zależności od wartości mierzonej rezystancji oraz wymaganej dokładności wyniku pomiaru

1. WSTĘP

Pomiary rezystancji są zagadnieniami bardzo ważnymi zarówno w przemyśle jak i życiu codziennym. Od poprawnego pomiaru tej wielkości zależy prawidłowe działanie wielu urządzeń, systemów zabezpieczeń, szybkie przeprowadzenie napraw urządzeń, itp..

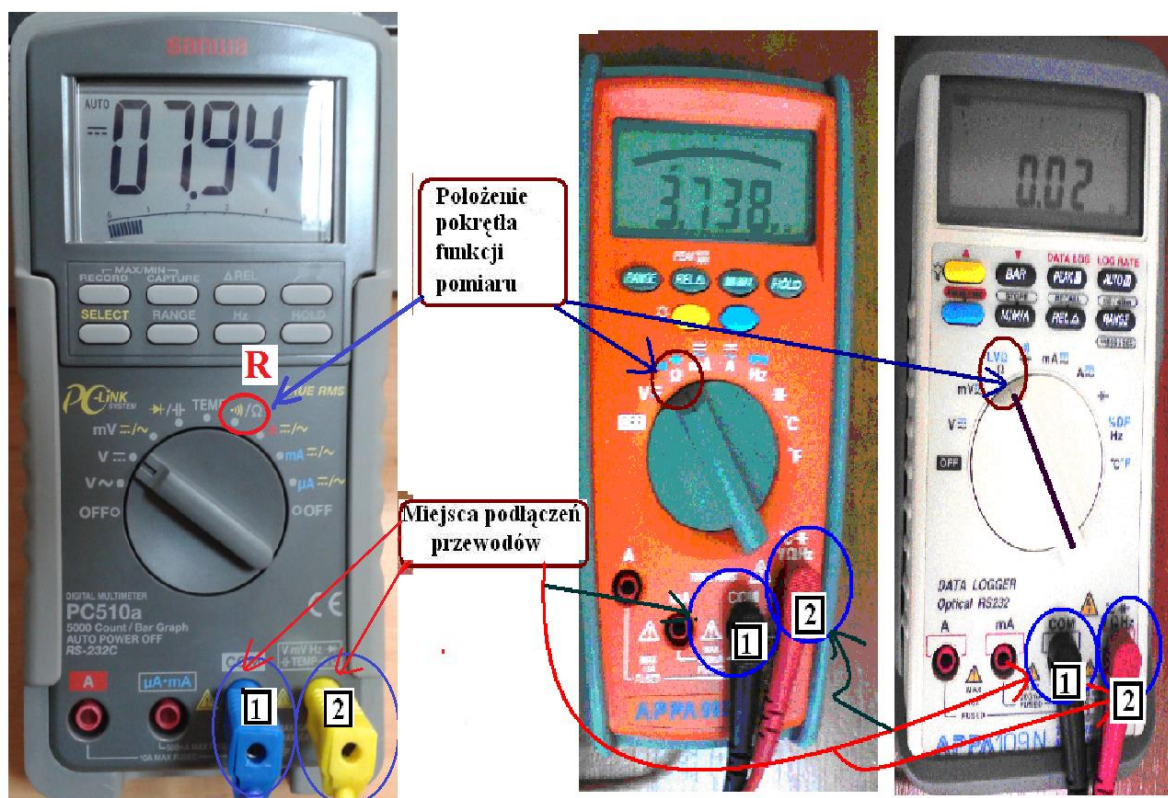
Pomiary rezystancję możemy wykonać za pomocą:

- multimetrem cyfrowym (funkcja pomiaru rezystancji);
- mostkiem (technicznym lub laboratoryjnym);
- metodą techniczną.

Wybór metody pomiaru zależy od wielu czynników, np.: jaki rząd wielkości reprezentuje badana rezystancja, dokładność, z jaką chcemy ją zmierzyć, czy też posiadany do dyspozycji sprzęt pomiarowy.

2. CYFROWY POMIAR REZYSTANCJI

Cyfrowy pomiar rezystancji polega na jej proporcjonalnej zamianie na napięcie stałe. Potrzebny spadek napięcia wywoływany jest na mierzonej rezystancji przez prąd pochodzący z wbudowanego do multimetru źródła prądowego. Sposób podłączenia przewodów do multimetru podczas pomiaru rezystancji pokazany jest na rys.1 (cyfry 1 i 2). Przełącznik funkcyjny powinien znajdować się w pozycji oznaczonej symbolem „ Ω ”. Przed rozpoczęciem pomiarów sprawdzamy działanie przyrządu poprzez zwarcie przewodów podłączeniowych (wtedy na wyświetlaczu powinna pokazać się wartość „0.000” lub „0.001” Ω) – rozwarcie przewodów (na wyświetlaczu powinna pokazać się wartość „0L” i wartość jednostki $M\Omega$).

Rys. 1. Widok multimetrów przygotowanych do pomiaru rezystancji

Pomiar rezystancji, tak jak i innych wielkości mierzonych multimetrem, obarczony jest pewnym błędem. Użytkownik powinien umieć (na podstawie parametrów metrologicznych przyrządu) określić przedział niepewności zmierzonej rezystancji. W tabeli 1 przedstawione zostały (podane przez producenta) parametry metrologiczne przy pomiarze rezystancji multimetrami APPA 62, APPA 109N, APPA 99II i APPA 17. Przykład 1 ilustruje sposób określenia przedziału niepewności mierzonej rezystancji.

Tabela 1. Parametry metrologiczne wybranych multimetrów (pomiar rezystancji)

APPA 62		APPA 109N	
Zakres	Dokładność	Zakres	Dokładność
200,0Ω	$\pm(0,7\%wm+3c)$	200 Ω, 2 kΩ, 20 kΩ, 200 kΩ	$\pm(0,3\%wm+30c)$
200,0 kΩ	$\pm(0,7\% wm+3c)$	2 MΩ	$\pm(0,3\% wm+50c)$
		20 MΩ	$\pm(5,0\% wm+50c)$
2,000 MΩ	$\pm(1,0\% wm+3c)$	200 MΩ	$\pm(5,0\% wm+20c)$
20,00 MΩ	$\pm(1,5\% wm+3c)$	2 GΩ	$\pm(5,0\% wm+8c)$

Tabela 1. Parametry metrologiczne wybranych multimetrów (pomiar rezystancji) cd.

APPA 99II		APPA 17	
Zakres	Dokładność	Zakres	Dokładność
400,0 Ω	$\pm(0,7\%wm+3c)$	300,0 Ω	$\pm(1,2\%wm+4c)$
4,000 kΩ	$\pm(0,4\% wm+3c)$	3,000 kΩ	$\pm(1,0\%wm+2c)$
40,00 kΩ		30,00 kΩ	
400,0 kΩ		300,0 kΩ	
4,000 MΩ	$\pm(0,6\% wm+3c)$	3,000 MΩ	$\pm(1,5\% wm+3c)$
40,00 MΩ	$\pm(1,5\% wm+5c)$	30,00 MΩ	$\pm(3,0\% wm+5c)$
APPA 207		40,00 MΩ	$\pm (0,3\% + 2c)$

Przykład 1: Obliczyć błąd maksymalny (graniczny), z jakim mierzona jest rezystancja $R_x = 380,0\Omega$ na zakresie pomiarowym $R_n = 400,0\Omega$.

Rozwiązanie:

Dla APPA 99II producent podaje (tabela 1):

$$\Delta R_x = \pm (\% \text{wart. mierzonej} + \text{ilość cyfr}) = \pm (0,7\%wm + 3c).$$

W naszym przypadku wartość mierzona = 380,0Ω, wartość jednej cyfry na zakresie 400,0Ω wynosi 0,1Ω, stąd:

$$\Delta R_x = \pm(0,7\% \cdot 380\Omega + 3 \cdot 0,1\Omega) = \pm(0,007 \cdot 380\Omega + 0,3\Omega) = \pm(2,66\Omega + 0,3\Omega) = \pm 2,96\Omega \approx \approx 3,0\Omega.$$

Niepewność rozszerzona wyniesie (przy $k_p=3$):

$$U(\widehat{R}_x) \approx \sqrt{3}\Delta R_x = 5,13 \approx 5,1\Omega, \quad (6)$$

a zapis wyniku pomiaru: $R_x = R_x \pm \sqrt{3}\Delta R_x = (380,0 \pm 5,1) \Omega$.

Znajomość tego błędu pozwala na określenie przedziału, w którym z wysoką ufnością ($P = 0,9973$, $k_p=3$) zawiera się wartość rzeczywista mierzonej rezystancji:

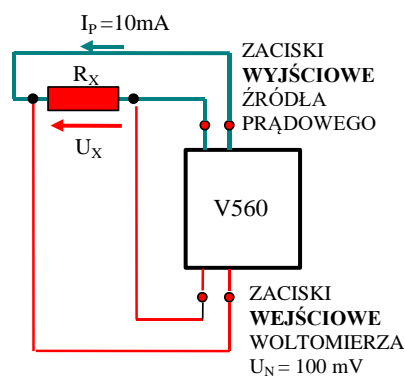
$$380,0\Omega - 5,1\Omega \leq R_x \leq 380,0\Omega + 5,1\Omega,$$

stąd: $374,9\Omega \leq R_x \leq 385,1\Omega$.

Ostatecznie wynik pomiaru rezystancji powinien być zapisany w postaci:

$$R_x = (380,0 \pm 5,1) \Omega.$$

Przy pomiarze „małych” rezystancji stosowana jest metoda czteropunktowa pomiaru. Polega ona na zasileniu mierzonego rezystora z oddzielnego źródła prądowego (wbudowanego do multimetru) o prądzie znamionowym 10 mA i pomiarze wywołanego tym prądem spadku napięcia woltomierzem na zakresie pomiarowym 100 mV. To dodatkowe źródło prądowe „generuje” prąd o natężeniu 100 razy większym niż źródło wykorzystywane przy pomiarze dużych rezystancji. Zaciski wyjściowe tego źródła znajdują się na tylnej ścianie przyrządu. W tej metodzie wymagane jest użycie czterech przewodów łączących. Dwa z nich doprowadzają do rezystora prąd ze źródła prądowego, dwa pozostałe doprowadzają zaś powstały spadek napięcia do zacisków woltomierza (rys.2).

Rys. 2. Schemat układu do pomiaru rezystancji metodą czteropunktową (multimetr V560).

3. METODY ZEROWE (MOSTKI)

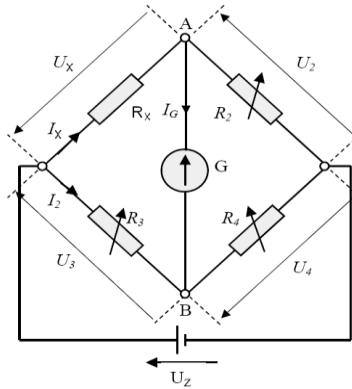
Pomiar rezystancji mostkami zalicza się do **metod zerowych**. Cechą metod zerowych jest eliminacja wpływu elektrycznych przyrządów zarówno wskazówkowych jak i cyfrowych na wartość błędu pomiaru rezystancji.

Mostki do pomiaru rezystancji dzielą się na:

- Wheatstone’a (pomiar z wysoką dokładnością rezystancji z przedziału od ok. 1Ω do ok. $10 \text{ M} \Omega$);
- Thomsona (Kelvina) - pozwala na pomiar rezystancji w zakresie $0,000001 \Omega - 10 \Omega$.

Wymienione mostki mogą być laboratoryjne lub techniczne. Na rys. 3 przedstawiony jest schemat ideowy mostka Wheatstone’a. Oprócz rezystora mierzonego R_x występują w nim trzy rezystory wewnętrzne: R_2 , R_3 , R_4 o regulowanych wartościach. W przekątnej pionowej **A**, **B** mostka znajduje się detektor zera (galwanometr magnetoelektryczny **G**). Zadaniem galwanometru jest

wskazywanie stanu równowagi mostka, to znaczy stanu, w którym różnica potencjałów między punktami A, B staje się równa zero. Stan ten otrzymuje się w wyniku regulacji rezystancji **R2, R3, R4**, zaś sam proces regulacji nazywany jest równoważeniem mostka.

Rys.3. Schemat ideowy mostka Wheatstone'a

W stanie równowagi mostka mierzona rezystancja **R_x** jest określona zależnością:

$$R_x = \frac{R_2 R_3}{R_4} \quad (1)$$

Uwaga: **warunkiem równowagi mostka jest równość: $U_{AB} = 0$.**

Zależność (1) nie jest zupełnie dokładna, bowiem nie uwzględnia spadków napięć na odcinkach przewodów łączących poszczególne rezystancje w układ mostkowy.

Nieściśłość we wzorze (1) nie powoduje znaczących błędów tak długo, jak długo rezystancje oporników mostka znacznie przewyższają rezystancje przewodów łączących. Na przykład rezystancja miedzianego przewodu łączącego o długości 1 m i polu przekroju poprzecznego 1,5 mm² ma rezystancję ok. 12 mΩ. Stanowi to 0,012 % wartości 100 omowego rezystora.

Błąd nieczułości mostka

Oprócz błędu podstawowego, pomiar rezystancji mostkiem Wheatstone'a obarczony jest jeszcze błędem nieczułości.

Bezwzględny błąd nieczułości Δn nazywa się największy przyrost rezystancji mierzonej **ΔR_x** nie wywołujący zmiany wskazania galwanometru. Określenie to ma znaczenie jedynie teoretyczne, bowiem niemożliwe jest

wyznaczenie przyrostu ΔR_x bez drobnej choćby zmiany wskazania galwanometru, dlatego w praktyce stosowane jest inne określenie tego błędu.

Bezwzględnym błędem nieczułości Δn nazywa się przyrost rezystancji mierzonej ΔR_x , wywołujący najmniejsze dostrzegalne przemieszczenie wskazówki galwanometru Δa . Umownie przyjmuje się $\Delta a = 0,1$ mm. Tak więc:

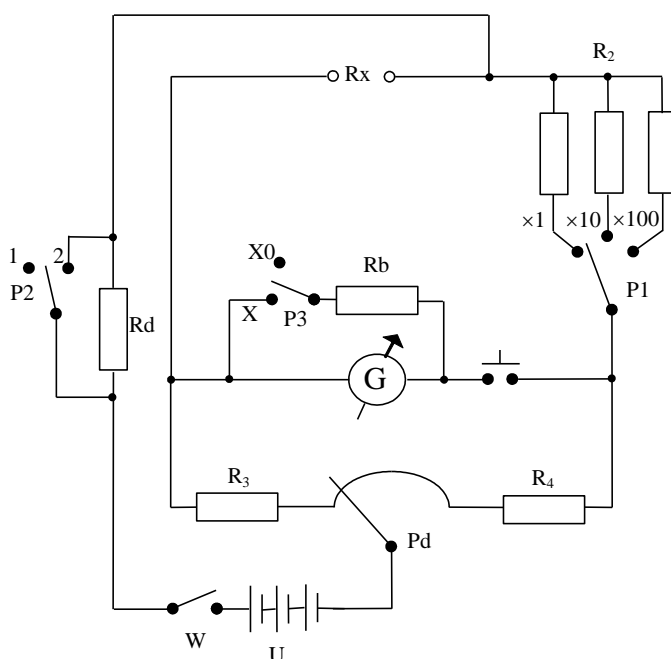
$$|\Delta n| = |\Delta R_x|, \quad \text{gdy } \Delta a = 0,1 \text{ mm.}$$

Techniczny mostek Wheatstone'a MW-4

Techniczny mostek Wheatstone'a MW-4 pozwala na szybki pomiar rezystancji w zakresie od $0,5\Omega$ do $500k\Omega$. Dokładność pomiaru jest jednak o wiele mniejsza niż mostka laboratoryjnego i wynosi:

- na zakresie $0,5-5\Omega$ $\pm 2\%$;
- na zakresie $5\Omega-500k\Omega$ $\pm 1\%$.

Na rysunku 4 przedstawiony jest uproszczony schemat takiego mostka.

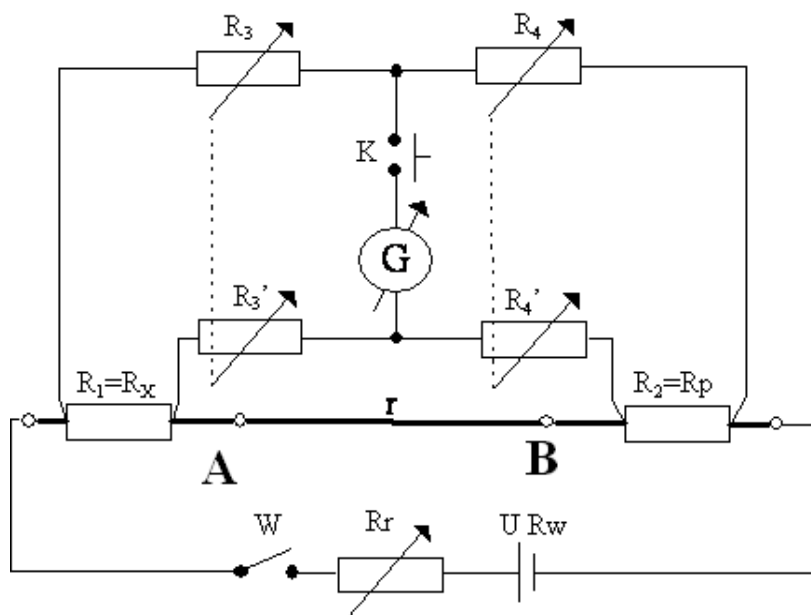
Rys. 4. Uproszczony układ technicznego mostka Wheatstone'a: P1 - przełącznik zmiany zakresów pomiarowych; P2 - przełącznik czułości mostka; Pd - potencjometr drutowy [2].

Równoważenie mostka odbywa się przez obrót suwaka potencjometru drutowego Pd. Oznacza to zmianę ilorazu R_3/R_4 aż do osiągnięcia stanu równowagi. Wynik pomiaru odczytuje się z położenia obrotowej podziałki, połączonej z pokrętkiem potencjometru oraz z uwzględnieniem mnożnika zakresu.

Wartości rezystancji części regulowanej i części stałych są tak dobrane, aby iloraz R_3/R_4 mógł zmieniać się w granicach zapewniających zachodzenie na siebie zakresów pomiarowych, nastawionych przełącznikiem P1. Obecnie techniczne mostki Wheatstone'a tracą swoje znaczenie, gdyż ich funkcje przejmują cyfrowe mierniki uniwersalne zawierające omomierze (multimetry cyfrowe).

W przypadku konieczności pomiaru rezystancji $R_x < 1\Omega$ stosowanie mostka Wheatstone'a daje wyniki obarczone dużymi błędami pomiarowymi. Błędy te są rezultatem wpływu rezystancji przewodów łączeniowych, rezystancji w gałęziach mostka oraz rezystancji styków. Wartości wymienionych rezystancji są porównywalne z wartościami mierzonymi. Eliminacje tych błędów dokonuje się w zmodyfikowanym mostku Wheatstone'a do postaci sześcioramiennej zw. mostkiem Thomsona (Kirchhoffa). Modyfikacja mostka Wheatstone'a (rysunek 5) polega na zastąpieniu rezystorów R_3 i R_4 drutem ślizgowym, kalibrowanym ze stopu oporowego (manganinu, nikrothalu) o długości 0.5m (czasem 1m). Stan równowagi tego mostka, przy $R_p = \text{const}$, osiąga się ustawiając w odpowiednim położeniu suwak na listwie z drutem oporowym.

Rys. 5. Schemat technicznego mostka Thomsona: $R_1=R_x$ - rezystor mierzony; $R_2=R_p$ - rezystor porównawczy (wzorcowy); R_3 i R_3' oraz R_4 i R_4' - rezystancje ilorazowe (nastawne) – sprzężone; r - rezystancja mała przewodu łączącego zacisk prądowy A rezystora mierzonego R_x z zaciskiem prądowym B rezystora porównawczego (wzorcowego) $R_2(R_p)$ [2].

Rezystancję mierzoną R_x (R_1) oraz porównawczą R_p (R_2), o wartościach zbliżonych do R_1 , przyłącza się do mostka z zewnątrz, przy czym wyróżnia się tu zaciski prądowe (masywne) i napięciowe (o małym przekroju). Regulując wartościami rezystorów ilorazowych (sprzężonych) R_3 i R_3' oraz R_4 i R_4' osiąga

się stan równowagi mostka objawiający się zerowym wychyleniem galwanometru ($\alpha_g=0$), przy którym słuszna jest zależność:

$$R_x = R_1 = R_p \frac{R_3}{R_4} = R_2 \frac{R_3'}{R_4'}$$

Laboratoryjny mostek Wheatstone'a

Przygotowanie mostka do pomiarów

Na rysunku 6 przedstawiony jest widok z góry mostka laboratoryjnego Wheatstone'a.

Rys.6. Płyta czołowa laboratoryjnego mostka Wheatstone'a: 1- wskaźnik zera; 2 –przełącznik skokowej regulacji czułości wskaźnika zera 1; 3 - pokrętło płynnej regulacji wskaźnika zera 1; 4 - przełącznik rodzaju wskaźnika zera (powinien być w pozycji **WEW.**); 5 – przełącznik trybu pracy (przy pomiarach w pozycji **PRACA**); 6 – zaciski podłączania rezystancji badanego tensometru; 7 – pokrętło ustawiania mnożnika **k**; 8 – rezystor dekadowy **R_p**, służący do równoważenia mostka.

Przed rozpoczęciem pomiarów należy sprawdzić położenia poszczególnych przełączników na panelu mostka Wheatstone'a:

- przełącznik 4 w pozycji **WEW.**;
- przełącznik 2 w pozycji **0,1**;
- przełącznik 5 w pozycji **PRACA**;

➤ potencjometr **3** w środkowym położeniu.

Następnie zmierzyć za pomocą multimetru nieznaną rezystancję i ustawić jej wartość przy pomocy dekad rezystora R_p w następujący sposób np.: jeżeli zmierzona multimetrem rezystancja R_x wynosi $125,3 \Omega$, to na pierwszej z lewa dekadzie ustawiamy **1**, na drugiej - **2**, na trzeciej – **5**, na czwartej - **3**, a na ostatniej - **0**.

Wartość mnożnika k ustawiamy pokrętkiem **7** po uprzednim wyznaczeniu z zależności (w przytoczonym przykładzie $R_p=1253,0 \Omega$, a $R_p/R_x=10$, to $k=2$):

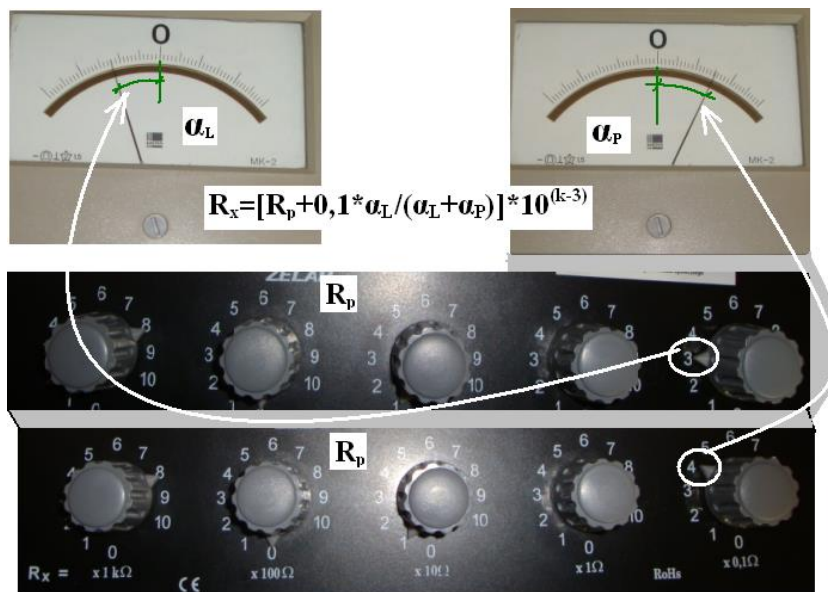
$$\frac{R_p}{R_x} = 10^{k-3}.$$

Podłączamy badany tensometr przy pomocy przewodów do zacisków R_x mostka.

Włączamy mostek przełącznikiem znajdującym się z tyłu obudowy (zapali się lampka kontrolna na panelu mostka).

Przeprowadzenie pomiarów

- a) regulując dekadami (zaczynając od najmniejszej – tej z prawej strony panelu mostka) doprowadzić do wyzerowania wskaźnika zera **1** (rys. 6);
- b) zmienić skokowo czułość mostka z **0,1** na **1** przełącznikiem **2**;
- c) regulując ostatnią dekadą R_p doprowadzić do stanu, gdy przełączenie ostatniej dekady R_p o jedną wartość powoduje zmianę wychylenia wskaźnika zera z lewego na prawe (w razie potrzeby można zwiększyć czułość pokrętkiem płynnej regulacji **3**);
- d) zapisać wartość R_p dla lewego wychylenia wskaźnika zera oraz wartość wychylenia wskazówki α_L w działkach – rys.7);

Rys. 7. Ilustracja metodyki wyznaczania dokładnej wartości rezystancji R_x .

- e) zwiększyć o jedną wartość ostatnią dekadę R_p , odczytać i zanotować wychylenie prawe wskaźnika zera (rys.7);

Obliczenia

Dokładną wartość rezystancji R_x wyznaczamy z zależności:

$$R_x = [R_p + 0,1 \cdot \alpha_L / (\alpha_L + \alpha_P)] \cdot 10^{(k-3)} \Omega.$$

4. METODA TECHNICZNA

Metoda techniczna pozwala na pomiar rezystancji przy żądanym natężeniu prądu w elemencie badanym. Ma to zasadnicze znaczenie przy pomiarze rezystancji zależnych od prądu, kiedy to wymagana jest regulacja prądu pomiarowego w stosunkowo szerokim zakresie w celu wyznaczenia charakterystyki prądowo - napięciowej badanego elementu. We wszystkich pozostałych metodach natężenie prądu narzucane jest przez układ pomiarowy albo zmienia się w niewielkim zakresie albo ma wartość stałą.

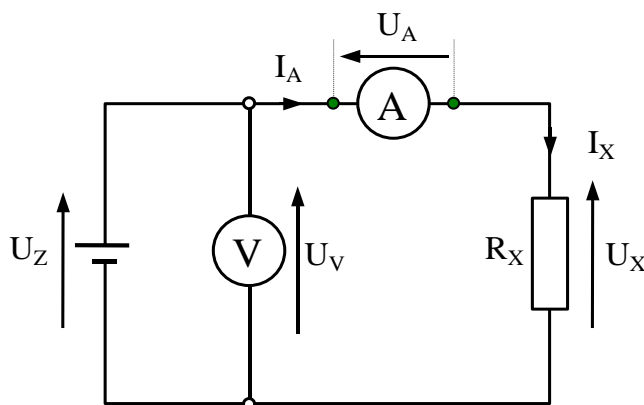
Metoda techniczna polega na pomiarze natężenia prądu I_x płynącego przez element badany oraz napięcia U_x panującego na jego zaciskach. Poszukiwaną wartość rezystancji R_x oblicza się następującej według zależności:

$$R_X = \frac{U_X}{I_X}.$$

Pomiar dokonywany jest najczęściej przy zasilaniu układu napięciem stałym, może być jednak realizowany także przy zmiennym napięciu zasilającym, wtedy symbole U_X , I_X w powyższym wzorze oznaczają wartości skuteczne napięcia i prądu.

Metoda techniczna może być realizowana w jednym z dwóch układów pomiarowych: w układzie „z dokładnym pomiarem prądu” (rys.8) albo w układzie „z dokładnym pomiarem napięcia” (rys. 9).

4.1. Układ z dokładnym pomiarem prądu (DPP)

Rys.8. Układ z dokładnym pomiarem prądu.

Z prawa Ohma wynika, że:

$$R_X = \frac{U_X}{I_X} = \frac{U_V - U_A}{I_A} = \frac{U_V}{I_A} - R_A, \quad (2)$$

gdzie: U_V, I_A - wskazania przyrządów;

R_A - rezystancja wewnętrzna amperomierza;

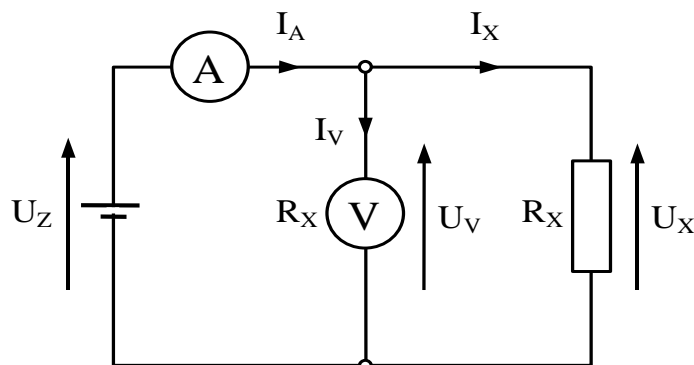
U_A - spadek napięcia na rezystancji wewnętrznej amperomierza.

Zależność (2) uwzględnia spadek napięcia na rezystancji wewnętrznej amperomierza, który powiększa wskazania woltomierza. Jeżeli okaże się, że

pierwszy składnik (U_V/I_A) wyrażenia (2) jest dużo większy od R_A , można pominąć tę rezystancję w obliczeniach. Wzór (2) przyjmie wtedy postać (3):

$$R_X = \frac{U_V}{I_A} \quad (3)$$

4.2. Układ z dokładnym pomiarem napięcia (DPN)

Rys. 9. Układ z dokładnym pomiarem napięcia.

Zgodnie z prawem Ohma:

$$R_X = \frac{U_X}{I_X} = \frac{U_V}{I_A - I_V} = \frac{U_V}{I_A - \frac{U_V}{R_V}}, \quad (4)$$

gdzie:

I_V - prąd pobierany przez woltomierz;

R_V - rezystancja wewnętrzna woltomierza.

Wzór (4) uwzględnia prąd I_V pobierany przez woltomierz. Jeżeli jest on dużo mniejszy od prądu I_A , zależność (4) można uprościć do postaci (5):

$$R_X = \frac{U_V}{I_A}. \quad (5)$$

5. WYZNACZANIE NIEPEWNOŚCI POMIARU REZYSTANCJI

Błąd pomiaru jest to różnica między wartością dokładną a wielkością zmierzoną. Niestety wartości dokładnej nigdy nie poznamy, więc i nie poznamy dokładnego błędu pomiaru. Jednak celem każdego pomiaru wykonywanego przez

inżyniera (i nie tylko) jest podanie wielkości mierzonej wraz z pewną miarą niedokładności pomiaru. Jak wyznaczyć tę niedokładność?

W teorii pomiarów ta niedokładność nazywana jest niepewnością (*uncertainty*) i definiowana jest jako: „parametr, związany z wynikiem pomiaru, charakteryzujący rozrzut wartości, które można w uzasadniony sposób przypisać wielkości mierzonej”.

Rozróżniamy niepewność standardową i standardową złożoną.

Niepewność standardowa (*standard uncertainty*) jest to niepewność wyniku pomiaru wyrażona jako odchylenie standardowe $u(\hat{x}_i) = \sigma(\hat{x}_i)$ lub pierwiastek z estymaty wariancji $s^2(\hat{x}_i)$, jeżeli wariancja jest nieznaną.

Niepewność standardowa złożona (*combined uncertainty*) wyznacza się jako wartość funkcji innych wielkości zwanych wejściowymi, wyrażoną w postaci zależności od wariancji lub estymat wariancji (to jest od kwadratów niepewności) wartości wielkości wejściowych przyjmowanych do obliczenia wyniku pomiaru.

Niepewność standardową oblicza się stosując dwie metody:

- **metodę typu A** opartą na rozkładach częstości;
- **metodę typu B** opartą na rozkładach danych lub przyjętych *a priori*.

Niepewność typu A ocenia się za pomocą metod statystycznych. Na podstawie serii N niezależnych pomiarów $\hat{x}_k$ wielkości mierzonej X_i oblicza się wartość średnią $\bar{x}_i$ wyniku pomiaru:

$$\bar{x}_i = \frac{1}{N} \sum_{k=1}^N \hat{x}_k \quad (6)$$

Niepewność standardowa typu A wyznacza się jako odchylenie standardowe z średniej:

$$U_A(\hat{x}_i) = s(\bar{x}_i) = \sqrt{\frac{\sum_{k=1}^N (\hat{x}_k - \bar{x}_i)^2}{N(N-1)}} \quad (7)$$

Do wyznaczenia **niepewności typu B** niezbędne są informacje o parametrach metrologicznych aparatury pomiarowej (najczęściej wystarczy znajomość wartości błędu granicznego). Przy założonym jednostajnym rozkładzie błędów aparatury niepewność typu B oblicza się z zależności:

$$U_B^2 = \frac{\Delta_g^2}{3}; \quad \text{lub} \quad U_B = \frac{\Delta_g}{\sqrt{3}} \quad (8)$$

gdzie: Δ_g błąd graniczny przyrządu pomiarowego (podany przez producenta).

Złożoną niepewność standardową wyznacza się z zależności:

$$U_C^2(\hat{x}) = U_A^2(\hat{x}) + U_B^2(\bar{x}). \quad (9)$$

Wielkość zmierzona powinna być przedstawiona w postaci:

$$\hat{X} = \bar{X} \pm U(\hat{x}). \quad (10)$$

Wielkość $U(\hat{x})$ jest nazywana **niepewnością rozszerzoną** i oblicza się z wyrażenia:

$$U(\hat{x}) = k_p \cdot U_C(\hat{x}), \quad (11)$$

gdzie: k_p – współczynnik rozszerzenia (przy poziomie ufności $p=0,95$ - $k_p=2$, a dla $p=0,9973$ - $k_p=3$).

Przykład 2. Omomierzem cyfrowym o zakresie $2,5 \text{ k}\Omega$ i błędzie granicznym $\pm(0,4\% \text{ wm} + 5\text{c})$ zmierzono pięciokrotnie rezystancję. Wyniki pomiaru: $0,381 \text{ k}\Omega$, $0,380 \text{ k}\Omega$, $0,381 \text{ k}\Omega$, $0,382 \text{ k}\Omega$, $0,380 \text{ k}\Omega$. Obliczyć niepewność pomiaru rezystancji przy $k_p=3$:

Rozwiązanie:

Wartość średnia rezystancji zgodnie z (10) wynosi:

$$\bar{R} = \frac{1}{N} \sum_{k=1}^N \hat{R}_k = 0,3808 \text{ k}\Omega.$$

Niepewność standardowa typu A wg wzoru (11): $U_A=0,374\Omega$.

Niepewność standardowa typu B: w naszym przypadku wartość średnia rezystancji $\bar{R} = 0,3808 \text{ k}\Omega = 380,8\Omega$, wartość jednej cyfry na zakresie $2,500 \text{ k}\Omega$ wynosi $0,001 \text{ k}\Omega$, czyli 1Ω , stąd:

$$U_B = \frac{\Delta_g}{\sqrt{3}} = \frac{0,004 \cdot 380,8\Omega + 5 \cdot 1\Omega}{\sqrt{3}} = 3,766\Omega.$$

Niepewność rozszerzona wyniesie:

$$U(\hat{R}) = k_p \cdot U_C = k_p \cdot \sqrt{U_A^2 + U_B^2} = 3 \sqrt{0,374^2 + 3,766^2} = 11,35\Omega.$$

Ostatecznie wynik pomiaru można zapisać:

$$\overline{R_x} = \overline{R} \pm U(\hat{R}) = (380,8 \pm 11,35) = (381 \pm 11)\Omega.$$

6. PRZEBIEG POMIARÓW

6.1. Pomiar dwóch wskazanych przez prowadzącego rezystancji przy pomocy multimetrów (każdy student wykonuje oddzielnie pomiar każdej z rezystancji i wyniki pomiaru zapisuje w tabeli 2).

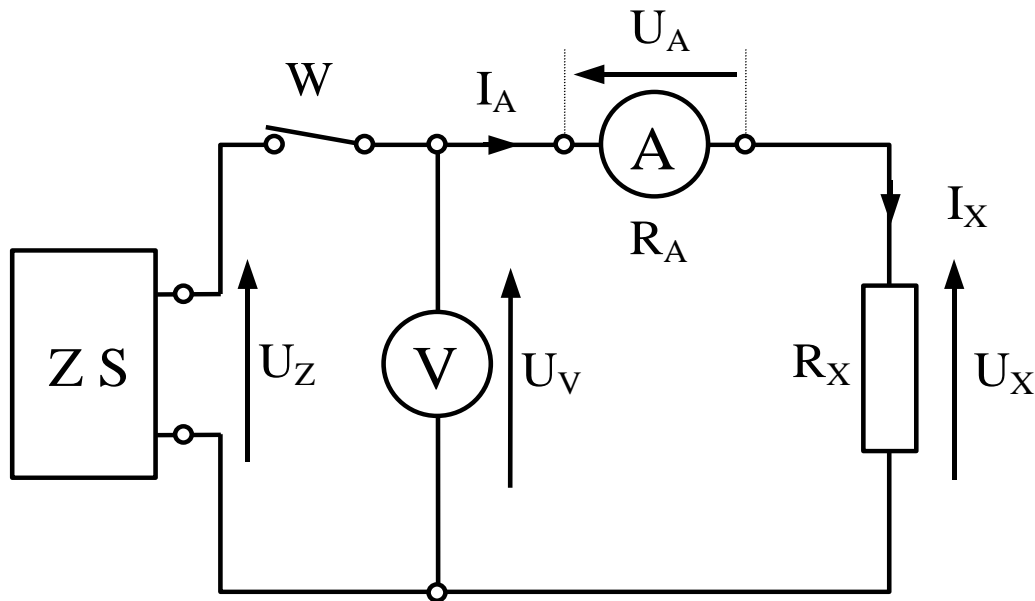
Tabela 2.

Metoda pomiaru rezystancji	R_{x1i}	$U(\hat{R}_{X1})$	R_{x2i}	$U(\hat{R}_{X2})$	$R_1 = R_{x1} \pm \pm U(\hat{R}_{X1})$	$R_2 = R_{x2} \pm \pm U(\hat{R}_{X2})$
	Ω	Ω	Ω	Ω	Ω	Ω
Multimetr						
.....						
Multimetr						
.....						
Mostek techniczny Wheatstone'a						
Mostek laboratoryjny Wheatstone'a					Wartość średnia	Wartość średnia
					.....	.....
	R_p	k	α_L	α_p	Metoda techniczna DPN	Wartość średnia z tab.3
					(R_{xsr})	Wartość średnia z tab.3
R_{x1}						.....
					Metoda techniczna DPP	Wartość średnia z tab.3
					(R_{xsr})	Wartość średnia z tab.3
R_{x1}						.....

6.2. Pomiar tych samych rezystancji za pomocą mostka technicznego i laboratoryjnego Wheatstone'a (pomiar rezystancji laboratoryjnym mostkiem Wh wyjaśni prowadzący, a wyniki pomiaru zapisać w tabeli 2).

6.3. Pomiar rezystancji metodą techniczną.

- ✓ Połącz układ pomiarowy z DPP (rys.10);

Rys. 10. Schemat układu z dokładnym pomiarem prądu

- ✓ Oblicz odpowiednią wartość napięcia zasilającego z zależności:

$$U = \sqrt{PR}, \text{ (nie mylić napięcia z niepewnością!!!)}$$

gdzie: $P=0,5 \cdot P_{dop}=0,125 \text{ W}$;

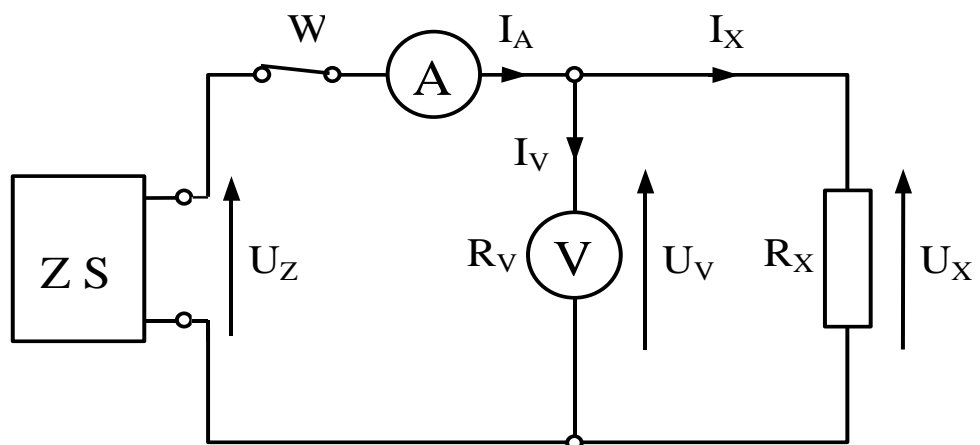
- ✓ Ustaw regulator napięcia zasilacza w pozycji zerowej;
- ✓ Włącz zasilacz stabilizowany i przy pomocy regulatora napięcia nastaw pierwszą z wartości napięć U_z wskazanych przez prowadzącego ćwiczenia;
- ✓ Odczytaj wskazania przyrządów i zapisz wyniki w tabeli 3;
- ✓ Powtórz pomiary dla pozostałych wartości napięć U_z (każdy ze studentów wykonuje po jednym pomiarze);
- ✓ Powtórz wyżej wymienione czynności przy pomiarze drugiej rezystancji;
- ✓ Połącz układ z DPN (rys.11) i powtórz pomiary dla obu rezystancji.

Obliczenia dla obwodu z dokładnym pomiarem prądu (DPP)

- ✓ Oblicz poszukiwaną wartość rezystancji R_{xi} wg formuły (3);
- ✓ Oblicz wartości średnią R_{xsr} i wpisz do tabeli 2.

Tabela 3.

Rezystancja	Metoda	U_V	I_A	R_{xi}	R_{xsr}
		V	mA	Ω	Ω
R_{x1}	DPN				
	DPP				
R_{x2}	DPN				
	DPP				

Rys. 11. Schemat układu z dokładnym pomiarem napięcia

ZS - zasilacz stabilizowany o napięciu wyjściowym nie mniejszym niż 30V;
 V – multimetr – pomiar napięcia;

A – multimetr – pomiar prądu;
 R_X - rezystancja mierzona (wskaże prowadzący);
W - wyłącznik jednobiegunowy;

Obliczenia dla obwodu z dokładnym pomiarem napięcia (DPN)

- ✓ Zmierz omomierzem rezystancję wewnętrzną woltomierza;
- ✓ Oblicz poszukiwaną wartość rezystancji R_{xi} wg formuły (5);
- ✓ Oblicz wartości średnią R_{xsr} i wpisz do tabeli 2.

W sprawozdaniu należy:

Uzupełnić tabelę 2 (przykładowe obliczenia podane są w rozdziale 5).

Porównać wartości średnie rezystancji uzyskane w tabeli 3 z odpowiednimi wartościami otrzymanymi w wyniku pomiaru mostkiem laboratoryjnym Wheatstone'a i określić, która z metod DPN czy DPP jest dokładniejsza dla pomiaru danej rezystancji.

7. PYTANIA I ZADANIA KONTROLNE

1. Objasnij istotę metody technicznej pomiaru rezystancji.
2. Narysuj schemat ideowy układu z dokładnym pomiarem prądu oraz omów ideę pomiaru i przyczyny błędów pomiaru.
3. Narysuj schemat ideowy układu z dokładnym pomiarem napięcia oraz omów ideę pomiaru i przyczyny błędów pomiaru.
4. Który z dwóch układów pomiarowych zastosowałbyś, mając do dyspozycji woltomierz cyfrowy i dlaczego?
5. Omów budowę i zasadę pomiaru technicznym mostkiem Wheatstone'a.
6. Omów budowę i zasadę pomiaru laboratoryjnym mostkiem Wheatstone'a.
7. Omów zasadę pomiaru rezystancji multimetrem cyfrowym.
8. Omów metodę wyznaczania niepewności rozszerzonej.

LITERATURA

1. Chwaleba A., Poniński M., Siedlecki A.: *Metrologia elektryczna*, Wyd. 11, WNT Warszawa 2011.
2. Chwaleba A. i inni *Metrologia elektryczna* WNT Warszawa 2003.
3. *Wyrażanie niepewności pomiaru. Przewodnik*. Główny Urząd Miar, 1999, ISBN 83-906546-1-

WYMAGANIA BHP

Warunkiem przystąpienia do praktycznej realizacji ćwiczenia jest zapoznanie się z instrukcją BHP i instrukcją przeciw pożarową oraz przestrzeganie zasad w nich zawartych. Wybrane urządzenia dostępne na stanowisku laboratoryjnym mogą posiadać instrukcje stanowiskowe. Przed rozpoczęciem pracy należy zapoznać się z instrukcjami stanowiskowymi wskazanymi przez prowadzącego.

W trakcie zajęć laboratoryjnych należy przestrzegać następujących zasad.

- ♦ Sprawdzić, czy urządzenia dostępne na stanowisku laboratoryjnym są w stanie kompletnym, nie wskazującym na fizyczne uszkodzenie.
- ♦ Sprawdzić prawidłowość połączeń urządzeń.
- ♦ Załączenie napięcia do układu pomiarowego może się odbywać po wyrażeniu zgody przez prowadzącego.
- ♦ Przyrządy pomiarowe należy ustawić w sposób zapewniający stałą obserwację, bez konieczności nachylania się nad innymi elementami układu znajdującymi się pod napięciem.
- ♦ Zabronione jest dokonywanie jakichkolwiek przełączeń oraz wymiana elementów składowych stanowiska pod napięciem.
- ♦ Zmiana konfiguracji stanowiska i połączeń w badanym układzie może się odbywać wyłącznie w porozumieniu z prowadzącym zajęcia.
- ♦ W przypadku zaniku napięcia zasilającego należy niezwłocznie wyłączyć wszystkie urządzenia.
- ♦ Stwierdzone wszelkie braki w wyposażeniu stanowiska oraz nieprawidłowości w funkcjonowaniu sprzętu należy przekazywać prowadzącemu zajęcia.
- ♦ Zabrania się samodzielnego włączania, manipulowania i korzystania z urządzeń nie należących do danego ćwiczenia.
- ♦ W przypadku wystąpienia porażenia prądem elektrycznym należy niezwłocznie wyłączyć zasilanie stanowisk laboratoryjnych za pomocą wyłącznika bezpieczeństwa, dostępnego na każdej tablicy rozdzielczej w laboratorium. Przed odłączeniem napięcia nie dotykać porażonego.